

Jurij Štesl

*Delovanje oboroženih skupin
odporniškega gibanja v Prekmurju
med madžarsko okupacijo
od leta 1941 do 1945*

Delovanje oboroženih skupin odporniškega gibanja v Prekmurju med madžarsko okupacijo od leta 1941 do 1945

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljeno delovanje oboroženih skupin odporniškega gibanja v Prekmurju med madžarsko okupacijo. Odporniškemu gibanju v Prekmurju v tem obdobju ni uspelo organizirati nobenih večjih vojaških enot, le štiri manjše oborožene skupine, ki jih lahko označimo kot vojaške organizacije. Prva izmed teh skupin je bila odporniško gibanje, ki ga je poleti in v začetku jeseni vodil ter povezoval Štefan Kovač. V gibanju so v začetku avgusta 1941 začeli izvajati manjše sabotažne akcije, madžarskemu okupatorju pa ga je v drugi polovici oktobra 1941 uspelo popolnoma zatreti. Do ponovnega organiziranja oboroženega odpora je prišlo šele oktobra 1944. V začetku tega meseca je četa Lackovega odreda pod vodstvom Ivana Majnika - Džemsa opravila krajši pohod po vzhodnem delu Prekmurja. Kmalu po tem, sredi oktobra, je oborožena skupina, ki sta jo organizirala Jože Kramar - Juš in Slobodan Šumenjak - Miran, poskušala izkoristiti negotove razmere na Madžarskem in prevzeti oblast v Prekmurju, vendar pri tem ni bila uspešna. Januarja 1945 je Prekmurje z ustanovitvijo Prekmurske čete dobilo prvo partizansko enoto.

Ključne besede: Prekmurje, druga svetovna vojna, odporniško gibanje, partizani, komunizem.

UVOD

Dogajanje v Prekmurju se je med drugo svetovno vojno v številnih pogledih razlikovalo od dogajanja v drugih slovenskih pokrajinah. To velja tudi za oboroženi odpor proti okupatorju, saj je bil ta v primerjavi z drugimi slovenskimi pokrajinami zelo slabo razvit. O tem zgovorno priča podatek, da je bilo januarja 1945, ko je bila v Prekmurju prva partizanska četa šele ustanovljena, v partizanskih enotah v drugih predelih Slovenije več kot 30.000 pripadnikov.² Udeleženec odporniškega gibanja v Prekmurju pisatelj Miško Kranjec je avgusta 1944 na podlagi primerjave odporniškega gibanja v Prekmurju z odporniškim gibanjem v preostali Sloveniji napisal: »Pasivnost Prekmurja v osvobodilnem boju, ki ga v tej vojni z brezmejnimi žrtvami in v zgodovini z edinstveno hrabrostjo, bije slovenski narod mora začuditi človeka. Kajti medtem, ko vse druge slovenske pokrajine doprinašajo v tem boju razmeroma enak delež, stoji Prekmurje daleč pod njimi, tako rekoč docela ob strani in nekam hladno brezbržno gleda na končen izid in da mu je kaj malo mar usoda slovenskega naroda.«³

Tudi v Prekmurju se je sicer v zelo majhnem obsegu razvil oboroženi odpor proti okupatorju. Tako so med madžarsko okupacijo tam delovale tudi štiri manjše oborožene skupine, ki jih lahko označimo kot vojaške organizacije.

ODPORNIŠKO GIBANJE V PREKMURJU LETA 1941

Prva oborožena odporniška skupina v Prekmurju med drugo svetovno vojno je bila odporniško gibanje, ki ga je poleti in v začetku jeseni leta 1941 organizirala Komunistična partija Slovenije (KPS) v Prekmurju. Ta je sicer delovala pod vodstvom okrožnega komiteja (OK) KPS Prekmurje, na čelu katerega je bil njegov sekretar Štefan Kovač, ki je bil tudi vodja in glavni organizator odporniškega gibanja. V to gibanje je bilo poleti in zgodaj jeseni povezanih več kot 100 posameznikov, ki so delovali v približno desetih odporniških skupinah.⁴

Slika 1

Miško Kranjec

Vir: Pomurski muzej Murska Sobota.

To odporniško gibanje v Prekmurju je bilo del enotnega odporniškega gibanja, ki ga je v Sloveniji organizirala Komunistična partija Slovenije, ta pa je začela odpor proti okupatorjem po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941. Za to se je odločila zaradi prepričanja, da bo Sovjetska zveza v nekaj mesecih premagala nacistično Nemčijo. V okviru zmagovitega pohoda po Evropi naj bi Sovjetska zveza in njena Rdeča armada osvobodili tudi Slovenijo, zato so v centralnem komiteju (CK) KPS organizirali oboroženi odpor proti okupatorjem kot podporo Rdeči armadi. Ob njenem prihodu so s svojimi oboroženimi silami nameravali prevzeti oblast in izvesti komunistično revolucijo.⁵

² Griesser - Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 345–346.

³ SI AS 1487, t. e. 21, a. e. 2161, Poročilo Miška Kranjca iz Prekmurja, avgust 1944.

⁴ O začetkih in organizacijski strukturi odporniškega gibanja v Prekmurju leta 1941 glej podrobneje: Štesl, *Odporniško gibanje*, str. 38–40.

⁵ Godeša, *Slovensko nacionalno vprašanje*, str. 22–28.

Slika 2
Štefan Kovač
Vir: Pomurski muzej Murska Sobota.

Po izbruhu vojne med Nemčijo in Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 so v odporniškem gibanju začeli odpor proti madžarskemu okupatorju, vendar so se omejili na izvajanje propagandnih akcij, tiskanje in razširjanje letakov ter drugega propagandnega gradiva in pisanje parol po stenah.⁶

Na številnih drugih območjih v Sloveniji so že v začetku julija 1941 začeli izvajati sabotažne akcije in priprave na ustanovitev partizanskih enot. V pokrajinskem komiteju KPS za severno Slovenijo, ki je bil v političnem pogledu nadrejen okrožnemu komiteju KPS Prekmurje, so ta oboroženi odpor želeli razširiti tudi v Prekmurje in Prlekijo. V ta namen je sekretar komiteja Slavko Šlander sklical sestanek z voditelji odporniškega gibanja v Prekmurju in Prlekiji. Na sestanku 29. julija 1941 v Moravcih v Slovenskih goricah

je Šlander voditeljem odporniškega gibanja v Prekmurju in Prlekiji Kovaču, Štefanu Kuharju - Bojanu, Vinku Megli in Josipu Hedžetu dal navodila za organiziranje oboroženega odpora.⁷

Glavna oblika boja proti okupatorjem na Slovenskem leta 1941 je bila izvajanje sabotažnih akcij. Z njimi so želeli povzročiti vojaško in gospodarsko škodo Nemčiji, Italiji ter Madžarski in tako posredno pomagati Sovjetski zvezi, zato je zbrane na sestanku v Moravcih v Slovenskih goricah k temu delovanju pozval tudi Šlander. Tako naj bi izvajali okvare in požige, razširjali letake s propagandno vsebino, rezali telefonske žice ter razstreljevali, če bi lahko pridobili razstrelivo.⁸

V okviru teh direktiv so v okrožnem komiteju Komunistične partije Slovenije (OK KPS) Prekmurje začeli organizirati oboroženi odpor v več fazah proti madžarskemu okupatorju. Najprej so predvideli le izvajanje sabotažnih akcij brez uporabe orožja.⁹ Šest sabotažnih akcij, kot so rezanje telefonskih in telegrafskih žic ter požigi snopov žita, s čimer so povzročali večjo gospodarsko škodo, so v odporniškem gibanju izvedli avgusta ter septembra 1941. Sodeč po ugotovitvah madžarskih preiskovalnih organov, naj bi prvo tako akcijo s požigom snopov žita v Lendavi Štefan Kovač izvedel 15. avgusta 1941 ob 23.30.¹⁰ S Kovačem je pri tej akciji sodeloval tudi Ludvik Rapoša.¹¹ Prvo akcijo rezanja telegrafskih in telefonskih žic naj bi po ugotovitvah madžarskih preiskovalnih organov iz-

⁶ Štesl, *Odporniško gibanje*, str. 38–39.

⁷ Ferenc, *Nekaj dokumentov*, str. 705. PMMS, Madžarska uprava 1941–1944, Prevod spomenice madžarske vlade italijanski vladi o komunističnem gibanju v Prekmurju, 7. november 1941. MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Novak, *Prlekija 1941–1945*, str. 132.

⁸ Ferenc, *Nekaj dokumentov*, str. 705.

⁹ Ferenc, *Nekaj dokumentov*, str. 705. Čačinovič, *Časi preizkušenj*, str. 30–34.

¹⁰ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941.

¹¹ Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 66.

vedla Bojan Gabrijelčič ter Rudi Zrinski, saj naj bi 19. avgusta 1941 rezala telegrafске in telefonske žice v Murski Soboti.¹²

Kmalu po začetku sabotažnih akcij je odporiško gibanje v Prekmurju doseglo vrhunec organizacijskega razvoja, do katerega je prišlo na sestanku 30. avgusta 1941 v gozdičku na Kamenščicah pri Trnju. Na tem sestanku, ki se ga naj bi po ugotovitvah madžarskih preiskovalnih organov udeležilo 12 ljudi, so ustanovili okrožni narodnoosvobodilni odbor OF za Prekmurje, katerega člani so postali Štefan Kovač, Evgen Kardoš, Miško Kranjec, Štefan Horvat, Vinko Megla in Martin Žalik. V okviru tega odbora so ustanovili še poseben akcijski odbor, v katerem so bili Kovač, Megla in Horvat, njegova naloga pa je bila, da je vodil izvajanje sabotažnih akcij.¹³

V drugi polovici septembra 1941 je prišlo do vrhunca izvajanja sabotažnih akcij.

Najprej je Slobodan Šumenjak 19. septembra 1941 ob sodelovanju Štefana Cvetka in Stanka Šerbca zažgal več oslic slame v Rakičanu.¹⁴ Pri tej akciji je sodeloval tudi lekarnar iz Štrigove Ivan Kovač, ki je naredil zažigalne bombe iz aluminijevega silikata.¹⁵

Med 23. in 30. septembrom so v odporiškem gibanju izvedli še tri akcije rezanja telegrafskih in telefonskih žic, najbolj obsežna pa je potekala 27. septembra 1941. Na ta dan se je sedem pripadnikov odporiškega gibanja odpravilo v Fokovce, da bi pridobili orožje, ki naj bi bilo zazidano v nekdanji orožniški vojašnici. Orožja niso našli, so pa na poti domov uničevali krajevne napise v madžarskem jeziku in na štirih mestih v Fokovcih, Renkovcih, Dobrovniku ter Turnišču rezali telefonske žice.¹⁶ Poleg sabotažnih akcij so v odporiškem gibanju v Prekmurju avgusta in septembra nadaljevali še propagandne akcije.¹⁷

V odporiškem gibanju so načrtovali tudi večje sabotažne akcije, ki bi jih začeli izvajati, ko bi si pridobili dovolj orožja in razstreliva. Tako so razmišljali o izvajanju usmrtitev častnikov madžarske vojske in Slovencev, ki so sodelovali z okupatorjem. S sabotažnimi akcijami so tudi nameravali onesposobiti železniško

omrežje v Prekmurju. Med drugim so razmišljali o razstrelitvi železniškega predora v Stanjevcih. Razstreliti naj bi nameravali tudi Sokolski dom v Murski Soboti, ki ga je madžarska vojska uporabljala kot vojašnico.¹⁸

V odporiškem gibanju so se pripravljali tudi na konec vojne, ko bi morali v Prekmurju prevzeti oblast, v okviru teh pričakovanj pa so se pripravljali na prihod Rdeče armade. Tako kot drugod v Jugoslaviji se je tudi med komunisti v Prekmurju pojavilo prepričanje, da bo prišlo do skorajšnjega desanta padalcev Rdeče armade. Za lažje razumevanje s padalci Rdeče armade so si nekateri pripadniki odporiškega gibanja pridobili slovensko-ruski slovar.¹⁹

¹² MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 706.

¹³ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 706. Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 67.

¹⁴ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 712.

¹⁵ PMMS, Spomini in izjave udeležencev NOB v Prekmurju, Zapisnik komisije za zbiranje materiala NOB v Prekmurju, 1960.

¹⁶ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 712.

¹⁷ SI AS 1548, t. e. 7, a. e. 173, letak, ki ga je izdalo odporiško gibanje v Prekmurju leta 1941. Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 70–73. MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 712.

¹⁸ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. PMMS, Madžarska uprava 1941–1944, Prevod spomenice madžarske vlade italijanski vladi o komunističnem gibanju v Prekmurju, 7. november 1941.

¹⁹ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Zbornik dokumenata i podataka XV/1, Sumarni izveštaj suda načelnika madžarskog generalštaba o rezultatima istrage protiv komunista u Bačkoj i Međimurju, str. 224. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_15_1.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

Slika 3

Obešanje Štefana Cvetka
in Evgena Kardoša
31. oktobra 1941 na
dvorišču soboškega gradu
Vir: Pomurski muzej
Murska Sobota.

Po nalogu PK KPS za severno Slovenijo so v odporniškem gibanju v Prekmurju načrtovali ustanovitev partizanskih enot, in sicer najprej eno četo, ki naj bi postopoma prerasla v bataljon. S temi partizanskimi enotami naj bi oktobra ali novembra začeli obsežen oboroženi odpor proti madžarskemu okupatorju. Prekmurje je bilo kot ravninska in gričevnata pokrajina brez večjih strnjjenih gozdov neprimerno za delovanje partizanskih enot, zato so načrtovali, da bi se prekmurški partizani, če ne bi bilo prej konca vojne, pozimi umaknili na Pohorje in se spomladi vrnili v Prekmurje.²⁰

Odporniškemu gibanju ni uspelo ustanoviti partizanske enote ali izvajati večjih oboroženih akcij. Za uresničitev teh načrtov jim je primanjkovalo tako vojaško usposobljenega kadra kot orožja. Sodeč po ugotovitvah madžarskih preiskovalnih organov in spominih pripadnikov odporniškega gibanja, je v sabotažnih akcijah sodelovalo 15 pripadnikov odporniškega gibanja, večina pa je bila mlajša od 20 let. Od orožja jim je uspelo pridobiti le nekaj pištol in ročnih granat.²¹

V odporniškem gibanju niso bili pripravljeni na izvajanje oboroženega odpora tudi zato, ker do

konca julija 1941 niso razmišljali o oboroženem odporu, zato se nanj niso pripravljali.²² Zaradi moči okupacijskih sil leta 1941 nikjer v Sloveniji ni bilo pogojev za uspešen oboroženi odpor proti okupatorjem. Do oboroženega odpora proti okupatorjem je prišlo zaradi ideološkega pogleda v CK KPS na drugo svetovno vojno. Ko so v CK KPS začeli oboroženi odpor proti okupatorjem, zmage Rdeče armade pa ni bilo, so organi pregona okupacijskih sil v številnih slovenskih pokrajinah popolnoma uničili odporniška gibanja, ki jih je organizirala KPS. Taka je bila tudi usoda odporniškega gibanja v Prekmurju.²³

Madžarski organi pregona so že od začetka julija, ko so aretirali 18 pripadnikov odporniškega gibanja, spremljali delovanje odporniškega gibanja v Prekmurju, septembra 1941 pa so začeli obsežnejšo

²⁰ PMMS, Zapuščina Miroslava Štubla, t. e. 18, Prepis izjave Miška Kranjca o odporniškem gibanju v Prekmurju leta 1941.

²¹ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 712.

²² Štesl, Odporniško gibanje, str. 40–41.

²³ Prav tam, str. 49.

preiskovalno akcijo. Tako so med 27. septembrom in 8. novembrom aretirali 78 pripadnikov odporniškega gibanja v Prekmurju²⁴ in v okviru te akcije jim je oktobra 1941 uspelo odporniško gibanje v Prekmurju popolnoma razbiti. Najprej so 18. oktobra 1941 v zasedi ubili Kovača. Konec oktobra je v Murski Soboti sledil proces pred izrednim vojaškim sodiščem, končal pa se je z obešanjem Štefana Cvetka in Evgena Kardoša na soboškem grajskem dvorišču 31. oktobra 1941.²⁵ Po teh dogodkih odporniško gibanje v Prekmurju ni več delovalo. Člani odporniškega gibanja, ki niso bili aretirani ali mrtvi, so pobegnili iz Prekmurja ali so se skrivali in niso več razmišljali o odporu. Številni izmed njih so tudi doživeli tragično usodo. Med drugo svetovno vojno je iz različnih razlogov umrlo 59 pripadnikov odporniškega gibanja v Prekmurju leta 1941.²⁶

POHOD DŽEMSOVE ČETE V PREKMURJE

Po uničenju odporniškega gibanja v Prekmurju oktobra 1941 je šele oktobra 1944 prišlo do ponovnega oboroženega odpora v Prekmurju. Med tem časom tudi vodstvo odporniškega gibanja v Sloveniji ni namenjalo Prekmurju skoraj nobene pozornosti. To se je spremenilo šele v drugi polovici leta 1944, ko sta s približevanjem Rdeče armade srednji Evropi Prekmurje in vzhodna Štajerska v strateškem pogledu postajala vedno pomembnejša. Kako so konec oktobra 1944 v Glavnem štabu narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (GŠ NOV in POS) ocenjevali strateški pomen Prekmurja, je jasno iz pisma, ki so ga v obveščevalnem oddelku GŠ NOV in POS 27. oktobra 1944 poslali Ludviku Kreču - Romanu ob njegovem imenovanju za vodjo obveščevalnega centra v Prekmurju. V tem pismu so strateški pomen Prekmurja opisali tako: »Geografska lega vsega vzhodnega dela Štajerske oz. Prekmurja je pač taka, da bo neposredno važna za bližnje in daljne frontne operacije. Preko tega ozemlja vodijo nadvse važne komunikacijske linije, katere pridobivajo na svoji važnosti dan za dnem. Po njih se bo vozilo vojaštvo in material, ki bo šlo na fronto, ali pa tudi, ki se

Slika 4

Ivan Majnik - Džems

Vir: Pomurski muzej Murska Sobotica.

bo iz fronte umikalo v avstrijske predele. Poleg tega bo Prekmurje verjetno postalo tudi baza za obnavljanje in organiziranje novih nemških edinic. Verjetno bodo tu nastala tudi skladišča za fronto. Vse to je treba imeti v dobrem vidu. Nadalje lahko Prekmurje postane odstopnica nemških in hrvaško-fašističnih edinic proti Nemčiji. Vsled svoje strateške lege bo postalo pomembno tudi kakšnih koli fortifikacij, ki naj bi branila oz. ovirala sovjetskih pobočnih sil.«²⁷

V okviru te strateške pomembnosti Prekmurja je GŠ NOV in POS poleti leta 1944 naredil prve

²⁴ MNL OL, K-149, fond 651, 2/1942-1-7619 – 75. škatla, Poročilo poveljstva žandarmerijskega preiskovalnega oddelka o preiskavi komunistične organizacije v Prekmurju leta 1941, 25. november 1941. *Zbornik dokumenata i podataka XVI*, Zahtev Komande 3. korpusa načelniku generalštaba da zbog diverzija i komunističke aktivnosti u Međimurju izvrši pregrupisanje jedinica, str. 187. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_15_1.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

²⁵ Ferenc, Nekaj dokumentov, str. 703–704.

²⁶ O tem glej podrobneje: Štesl, Odporniško gibanje, str. 47–48.

²⁷ SI AS 1851, t. e. 106, a. e. 2093, Pismo obveščevalnega oddelka GŠ SNOV in POS Ludviku Kreču - Romanu.

konkretne korake za organiziranje partizanskih enot v Prekmurju. Tako je 30. julija 1944 v navodilu IV. operativni coni predvidel organiziranje Lackovega odreda, ki naj bi deloval v Slovenskih goricah in na Kozjaku. V navodilu so temu odredu tudi dali nalogo, da naj prodre čez Muro v Prekmurje in tam vzpostavi partizanske enote ter politične organizacije.²⁸

V IV. operativni coni so sledili tem navodilom in 19. ter 20. septembra 1944 na Kozjaku iz Pohorskega odreda ustanovili Lackov odred, ki je imel nalogo, da deluje na levem bregu reke Drave, Kozjaku, v Slovenskih goricah in Prekmurju. V Lackovem odredu so takoj po ustanovitvi 22. septembra 1944 ustanovili tako imenovano specialno četo, ki je bila določena za pohod v Prekmurje²⁹ in v kateri je bilo približno 20 pripadnikov. Za njenega poveljnika je bil določen Rudi Maglica - Danilo, za političnega komisarja pa Jože Duh - Silvester. Na pohodu v Prekmurje jo je vodil obveščevalni častnik IV. operativne cone Ivan Majnik - Džems, ki sploh ni bil član čete. Četo so po njem tudi poimenovali Džemsova četa. Po trditvi Milana Ževarta v monografiji Lackov odred naj bi imel Majnik v Prekmurju posebne obveščevalne naloge, in sicer naj bi vzpostavil obveščevalno točko z radijsko postajo.³⁰

Džemsova četa se je, sodeč po poročilu IV. operativne cone Glavnega štaba NOV in POS 15. novembra 1944, 22. septembra 1944 odpravila proti Prekmurju. 30. septembra naj bi pri naselju Gibina presstopila Muro in prišla v Prekmurje. Že 3. oktobra 1944 naj bi se v okolici Male Polane z madžarskimi silami zapletla v spopad, iz katerega se ji je uspelo uspešno rešiti.³¹ Džemsova četa se je po prihodu v Prekmurje prve dni zadrževala na Dolinskem, predvsem v trikotniku med vasmi Tešanovci, Dobrovnik in Črenšovci, tam pa so tudi pripravili več političnih srečanj z domačini. V noči na 6. oktober 1944 se je četa premaknila na Goričko v Fokovce, kjer so si v gozdu uredili tabor.³² Tam je Majnik s sodelavci načrtoval nadaljnjo dejavnost svoje čete. Sodeč po besedah Mitje Hribovske, ki se je v monografiji Prekmurska brigada temelji-

to posvetil pohodu Džemsove čete v Prekmurje, naj bi se Majnik s četo premaknil na Goričko, ker je bil prepričan, da je tam teren primernejši za delovanje partizanske čete. Z Goriškega naj bi Majnik nameraval vzpostaviti stike z aktivisti narodnoosvobodilnega gibanja (NOG) v Prekmurju in z njimi tam organizirati NOG.³³

Njegove načrte so preprečile madžarske sile, saj jih je prihod partizanske čete v Prekmurje zelo vznemirilo, zato so njenemu delovanju namenile vso pozornost. Že 6. oktobra je madžarskim silam v Fokovcih uspelo obkoliti Džemsovo četo. Partizanom se je najprej uspelo umakniti iz obročja, vendar so jih madžarske sile ponovno odkrile, zato so se začeli umikati proti Muri. 7. oktobra 1944 so s splavom prečkali Muro in zapustili Prekmurje.³⁴ Džemsovi četi tako ni uspelo opraviti nalog v Prekmurju.

SKUPINA SLOBODANA ŠUMENJAKA - MIRANA IN JOŽETA KRAMARJA - JUŠA

V času, ko je Džemsova četa delovala v Prekmurju, je bila tam še ena oborožena skupina odporiškega gibanja. Organizirala in vodila sta jo Slobodan Šumenjak - Miran in Jože Kramar - Juš, vendar noben izmed njiju v Prekmurju ni imel uradne vojaške funkcije. Šumenjaka, ki je bil obveščevalec, so njegovi nadrejeni spomladi leta 1944 poslali s posebnimi ob-

²⁸ Zbornik dokumenata i podataka VII/15, Pismo operativnega oddelka GŠ NOV in POS štabu IV. operativne cone, 30. julij 1944, str. 225. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_6_15.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

²⁹ Zbornik dokumenata i podataka VII/15, Poročilo štaba Lackovega odreda štabu IV. operativne cone o ustanovitvi in nalogah odreda, 1. oktober 1944, str. 571. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_6_15.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

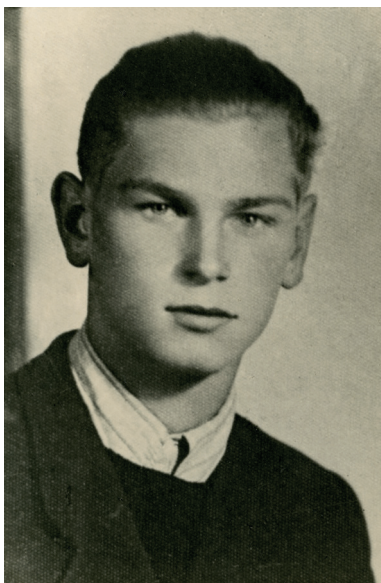
³⁰ Ževart, *Lackov odred* 2, str. 481–482.

³¹ Zbornik dokumenata i podataka VII/17, Poročilo štaba IV. operativne cone štabu GŠ NOV in POS o delovanju podrejenih enot, 15. november 1944, str. 401–402. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_6_17.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

³² Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 37–40.

³³ Prav tam, str. 39–40.

³⁴ Zbornik dokumenata i podataka VII/17, Poročilo štaba IV. operativne cone štabu GŠ NOV in POS o delovanju podrejenih enot, 15. november 1944, str. 402–403. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_6_17.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

Slika 5

Slobodan Šumenjak - Miran
Vir: Pomurski muzej Murska Sobota.

Slika 6

Jože Kramar - Juš
Vir: Pomurski muzej Murska Sobota.

veščevalnimi nalogami v Budimpešto, kamor je prišel v prvi polovici julija 1944. Med potjo na Madžarsko se je vključil v organiziranje odporiškega gibanja v Prekmurju. Pri tem je sodeloval s Kramarjem, ki je avgusta 1944 prišel iz Bele krajine v Prekmurje z nalogo, da ponovno organizira politične organizacije odporiškega gibanja. Kramar in Šumenjak sta v Prekmurju tudi nameravala ustanoviti partizansko enoto, vendar jima je uspelo vojaško organizirati le svoje najožje sodelavce. Tako je bilo v oboroženi sili, ki sta jo vzpostavila v Prekmurju, manj kot deset pripadnikov.³⁵ Majhnost ni bila ovira, da s to oboroženo skupino ne bi načrtovala velikopotezne vojaške akcije.

To akcijo sta načrtovala sredi oktobra 1944 v pričakovanju kapitulacije Madžarske. Sodeč po povojnih izjavah članov njune skupine, naj bi bila Šumenjak in Kramar prepričana, da bo ob kapitulaciji Madžarske prišlo do popolnega razpada madžarske vojske in upravnega sistema v Prekmurju. Tako naj bi nastale razmere, v katerih bi lahko manj kot deset članov njune skupine brez odpora razorožilo neprimer-

no številčnejšo madžarsko vojsko in prevzelo oblast v Prekmurju. Iz povojnih izjav je tudi vidno, da sta načrt za to akcijo pripravila 11. oktobra 1944, ko se je Šumenjak prav zato za nekaj ur vrnil iz Madžarske v Puconce, kjer se je sestal s svojimi sodelavci.³⁶

Šumenjak se je kmalu po tem sestanku vrnil na Madžarsko, Kramar in drugi pripadniki odporiškega gibanja pa so se začeli pripravljati na kapitulacijo Madžarske. Del teh priprav je bila tudi obsežna akcija, ki jo je 12. oktobra izvedel Kramar s štirimi sodelavci, s katerimi so v Puconcih napadli in razdejali pisarno notarja, železniško postajo ter pošto.³⁷ Ta akcija je imela velik odmev v javnosti, kar je bil tudi njen namen, saj so pripadniki odporiškega gibanja z njo želeli opozoriti na delovanje partizanov v Prekmurju. V pričakovanju kapitulacije Madžarske so člani Kramarjeve in Šumenjakove skupine želeli vzpostaviti stik

³⁵ Štesl, Delovanje Slobodana Šumenjaka, str. 400.

³⁶ PMMS, Zapuščina Štefana Kuharja - Petra, t. e. 16, Ožja delovna skupina Miran. Červič, *Spomini na partizanska leta*, str. 49–50.

³⁷ Partizáni v Muraszombati, str. 3.

in pridobiti za sodelovanje Džemsovo četo, za katero niso vedeli, da je že zapustila Prekmurje.³⁸

15. oktobra 1944 je madžarski vodja regent Miklos Horthy v radijskem govoru zaprosil zaveznike za mir in pretrgal stike z Nemci,³⁹ vendar nadaljnji dogodki niso potekali tako, kot sta pričakovala Šumenjak in Kramar. Tako ni prišlo do kapitulacije madžarske vojske, saj je oblast na Madžarskem s pomočjo Nemcev prevzela fašistična stranka puščičastih križev. Tako Šumenjakov in Kramarjev načrt, da bi z manj kot desetimi oboroženimi pripadniki razorožila neprimerno številnejšo madžarsko vojsko v Prekmurju, ni imel nobenih možnosti za uspeh.

Kljub vsemu je Kramar, Šumenjaka namreč 15. oktobra ni bilo v Murski Soboti, po Horthyjevem radijskem govoru svojim sodelavcem takoj predlagal, da bi začeli razoroževati madžarsko vojsko, kar so ti zavrnili.⁴⁰ Namesto tega so se odločili, da bodo madžarskemu vojaškemu poveljstvu v Murski Soboti poslali pismo, v katerem naj bi ga pozvali, da se skupaj uprejo Nemcem. Del pisma se glasi tako: »Madžari ste odložili orožje, vaša država je podpisala premirje, narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije vodi boj proti fašizmu, zato pozivamo murskosoboško vojaško poveljstvo za skupno dejanje v bojih proti Hitlerju. Če ste pripravljeni sodelovati, dajte znak s sireno, in sicer 3x s 5-5 tuljenjem sirene. Če bomo dobili signal, bomo poslali osebo, ki bo spremljala kakšnega vašega častnika, na določeno lokacijo, da se bomo dogovorili. Naj živi Horthy, naj živi general Tito, smrt fašizmu, svoboda narodu.«⁴¹ Kramar in sodelavci madžarske sirene niso slišali.

Ko je 16. oktobra 1944 Šumenjak prišel v Mursko Sobotu, so se tam pri družini Brumen sestali člani Šumenjakove in Kramarjeve skupine ter še nekaj aktivistov NOG. Po spominih več udeležencev tega sestanka naj bi Šumenjak kritiziral svoje sodelavce, ker po Horthyjevem govoru niso začeli razoroževati madžarske vojske.

Na tem sestanku naj bi Šumenjak skupaj s Kramarjem pripravil nov načrt, s katerim naj bi pripadniki njune skupine razorožili madžarsko vojsko v

Murski Soboti in prevzeli oblast. Po tem načrtu naj bi nameravali poveljnika madžarske vojske v Murski Soboti z zvijačo spraviti v hotelsko sobo. Tam naj bi ga pričakal Šumenjak, ga prisilil, da telefonira v svoj štab in ukaže podrejenim, naj madžarska vojska v Murski Soboti odloži orožje ter se preda. To akcijo so nameravali izvesti naslednje jutro.⁴²

Prehitele so jih madžarske sile, ki so 17. oktobra zjutraj začele izvajati množične aretacije po vsem Prekmurju. Na njihovem seznamu za aretacijo so bili tudi člani družine Brumen, pri katerih so tisto noč prespali Šumenjak, Kramar in še dva člana njune skupine Franc Kosi ter Stane Červič - Bojan. Ko je skupina vojakov prišla k Brumnovim, da bi aretirala njihovo družino, so si člani Šumenjakove in Kramarjeve skupine z orožjem izbojevali izhod iz hiše, nato pa so jih madžarski vojaki začeli zasledovati. Med zasledovanjem je bil Kramar kmalu smrtno ranjen, preostalo trojico pa je v posušeni strugi potoka Dobel na Tišini pričakala zaseda petih madžarskih žandarjev in graničarjev. V boju, ki je sledil, se je enemu izmed partizanov uspelo prikrasti pripadnikom madžarskih sil za hrbet in jih štiri ubiti ter enega raniti. Po tej uspešni bitki so nadaljevali beg, ki se je končal 20. oktobra 1944, ko so jih madžarske sile obkrožile na viničarji na Vaneči, kjer je Kosi v boju z madžarskimi silami padel, Červič in Šumenjak pa sta bila ranjena. Šumenjak je za posledicami poškodb kmalu umrl.⁴³

38 SI AS 1724, t. e. 656, a. e. 6, Potrdilo s podpisom Jožeta Kramarja - Juša, 12. oktober 1944. Červič, *Spomini na partizanska leta*, str. 50.

39 Zbornik dokumenata i podataka XVI/1, Proglas regenta Horti Mikloša od 15. oktobra 1944. Dolazak Njilašovaca na vlast u Mađarskoj. Dostopno na: http://znaci.net/zb/4_15_1.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

40 Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 141.

41 MNL OL, K-149, fond 651, 2/1944-1-2013 – 75. škatla, Situacijska poročila III. domobranskega okrožja Szombathely o delovanju slovenskih partizanov, oktober 1944. Dostopno na: http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/evidentiranja/e18/11_HU-MNL_Soev_2017.pdf (pridobljeno 15. 9. 2019).

42 Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 142–143. Červič, *Spomini na partizanska leta*, str. 52. PMMS, Spomini in izjave udeležencev NOB v Prekmurju, Zapisnik komisije za zbiranje materiala NOB v Prekmurju, 1960.

43 Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 143–147. Červič, *Spomini na partizanska leta*, str. 53–61.

PREKMURSKA ČETA

Po uničenju Šumenjakove in Kramarjeve skupine je delovanje odporniškega gibanja v Prekmurju spet skoraj popolnoma zamrlo. Do ponovne obuditve tega gibanja v Prekmurju je prišlo s prihodom treh skupin aktivistov odporniškega gibanja, ki so pod vodstvom Ferda Godine - Marka, Gabrijele Letonje - Atene in Frančka Majcna od 5. do 24. decembra 1944 prišle v Prekmurje iz drugih predelov Slovenije.⁴⁴

Skupina, ki jo je vodil Godina, je v Prekmurje prenesla tudi radijsko postajo. Po njej mu je Glavni štab NOV in POS 13. januarja 1945 poslal obsežno depešo, v kateri so mu sporočili, da je treba takoj preiti k organiziranju vojaških enot v Prekmurju, in mu dali navodila za njihovo organizacijo ter delovanje. Tako naj bi v Prekmurju organizirali majhne enote, v katerih naj bi bilo od pet do 15 pripadnikov. Prav tako naj bi se izogibale večjim spopadom in izvajale le manjše diverzantske akcije, kot so napadi iz zasede na manjše patrolje ter sabotaže. V depeši so posebej poudarili potrebo po preganjanju, izvajanju usmrtitev sodelavcev okupatorja in političnem delovanju na terenu. Nakazali so tudi potrebo po vzpostavitvi kanalov, po katerih bi lahko pošiljali za boj sposobno prebivalstvo čez Pohorje in Hrvaško v partizanske enote v drugih predelih Slovenije.⁴⁵

Partizani in aktivisti, ki so decembra 1944 prišli v Prekmurje, naj bi se po trditvi Majcna že pred prejetjem te depeše v začetku januarja 1945 združili v vojaško enoto, za katero se je uveljavilo ime Prekmurska četa.⁴⁶ Njeno jedro je predstavljalo sedem partizanov, ki so prišli v Prekmurje iz drugih predelov Slovenije. Med njimi sta bila tudi Filip Korošec - Bor in Franček Mirtič, ki sta bila imenovana za poveljnika oziroma političnega komisarja čete. Tem partizanom so se postopno priključevali skrivači iz Prekmurja in Prekije, ki so se zaradi dezerterstva oziroma neodziva na vpoklic v madžarsko oziroma pri moških iz Prekije v nemško vojsko skrivali večinoma pri sorodnikih v Prekmurju. Sodeč po Majcnovih spominih, naj bi v Prekmursko četo najprej nameravali vključiti več

Slika 7

Lovska koča v Motvarjevcih, kjer je od sredine februarja do začetka marca 1945 bivala Prekmurska četa
Vir: Pomurski muzej Murska Sobota.

skrivačev, zato so načrtovali na Goričkem organizirati partizanski odred, vendar skrivače, tudi tiste, ki so podpirali partizane, ni zanimal vstop v Prekmursko četo in tako ta ni nikoli prerasla v odred, saj v njej nikoli ni bilo več kot 30 pripadnikov.⁴⁷

Poleg stalne sestave se je četi občasno priključilo več manjših skupin, ki so opravljale druge naloge, oziroma je z njo vzdrževalo zveze. Poleg manjših sku-

⁴⁴ Godina, *Prekmurje 1941–1945*, str. 152–164. Majcen, *Prekmurska četa*, str. 52–56.

⁴⁵ SI AS 1487, t. e. 6, a. š. 16350, Depeša GŠ SNOV in POS Ferdu Godini - Marku, 13. 1. 1945.

⁴⁶ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 76.

⁴⁷ Majcen, *Tudi beseda je bila orožje*, str. 258–259.

pin političnih aktivistov sta s četo sodelovala tudi Kreč, ki je zbiral vojaške obveščevalne podatke, in Bogdan Hrovat - Puklasti Miha, ki je v Prekmurju organiziral politično obveščevalno službo oddelka za zaščito naroda (OZNO).⁴⁸

Prekmurska četa v skladu z navodili GŠ NOV in POS ni izvajala nobenih večjih vojaških akcij. Njena dejavnost se je omejevala na rekvizicije in izvajanje manjših akcij, tako da je predvsem napadala posamezne okupatorjeve vojake, žandarje ter notarje. V Vučji Gomili so tudi usmrtili dva tako imenovana njilaša, pripadnika madžarske fašistične organizacije.⁴⁹

Madžarske oblasti so bile z delovanjem Prekmurske čete seznanjene od začetka njenega delovanja. Proti koncu februarja 1945 so madžarske obrambne sile začele sistematično napadati njene pripadnike. Do začetka marca so v teh bojih padli štirje pripadniki Prekmurske čete oziroma aktivisti odporniškega gibanja.⁵⁰

Prekmurska četa je prvotno imela svoje postojanke v strehovskih in filovskih goricah,⁵¹ sredi februarja 1944 pa se je preselila v lovsko kočo v Motvarjevcih.⁵² To kočo so 3. marca 1944 madžarske sile začele obkoljevati, vendar je partizanom pravočasno uspelo opaziti namero madžarskih sil in se umakniti iz madžarskega obročja, še preden je bil ta sklenjen. Po umiku iz lovske kočice se je del čete, ki je ostal v vojaški formaciji, odpravil na pohod na Goričko, kjer so se v Bodoncih in Radovcih zapletli v spopada s pripadniki madžarskih sil. V spopadu v Bodoncih je bil Korošec ranjen in je konec vojne pričakal v Pečarovcih.⁵³ Da bi se izognila nadaljnjim napadom madžarskih sil, se je četa umikala na sever in 20. marca 1944 prešla v slovensko Porabje, kjer so jo 21. marca 1944 v Sakalovcih obkolile madžarske sile. Iz obkolitve se ji je uspelo rešiti, pri tem pa je padel poveljnik Alojz Škerjanec - Mirko.⁵⁴ Iz Porabja se je četa umikala proti svojemu staremu terenu, goricam nad Bogojino, Filovci in Strehovci, kjer se je odločila počakati prihod Rdeče armade. Konec marca 1945 se je devet članov Prekmurske čete začelo prebijati proti Hodošu, kjer so 1.

aprila 1945 pričakali prihod borcev Rdeče armade v Slovenijo in nato sodelovali pri prevzemu oblasti v Prekmurju.⁵⁵

Prekmurska četa je bila edina partizanska enota, ki je v Prekmurju nastala v času madžarske okupacije. Malo pred koncem vojne 7. maja 1945 je bila v Prekmurju ustanovljena še druga partizanska vojaška enota, in sicer Prekmurska brigada, ki je že 8. maja 1945 zapustila Prekmurje in tam ni vojaško delovala. Deli te brigade so vojaško delovali na Koroškem in v okolici Celja, 29. maja 1945 pa je bila razpuščena.⁵⁶

SKLEP

Pri pregledu delovanja oboroženih skupin NOG v Prekmurju se nam postavlja vprašanje o razlogih, zakaj se to delovanje ni razvilo v večjem obsegu. Pri tem moramo najprej omeniti naravne razmere, saj Prekmurje kot ravninska in gričevnata pokrajina brez večjih strnjenih gozdov ni primerno za partizansko bojevanje. Nepremostljivo oviro za razvoj partizanskega gibanja je pomenila tudi meja med nacistično Nemčijo in Madžarsko na reki Muri, ki je bila za partizane med okupacijo zelo težko prehodna ali povsem neprehodna.

Poleg naravnih in političnih razmer je razvoj odporniškega gibanja v Prekmurju omejevala tudi nezainteresiranost avtohtonega slovenskega prebivalstva za odpor proti okupatorju, ki je izvirala iz razmeroma strpnega odnosa madžarskih oblasti do domačega prebivalstva.⁵⁷

⁴⁸ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 77.

⁴⁹ Majcen, *Tudi beseda je bila orožje*, str. 267–269.

⁵⁰ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 99–114.

⁵¹ Prav tam, str. 82.

⁵² Majcen, *Tudi beseda je bila orožje*, str. 269.

⁵³ Sreš, Na Goričkem od vasi do vasi, str. 2–3. Majcen, *Prekmurska četa*, str. 120–136.

⁵⁴ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 137–151.

⁵⁵ Majcen, *Prekmurska četa*, str. 159–165. Majcen, *Tudi beseda je bila orožje*, str. 282–285.

⁵⁶ Hribovšek, *Prekmurska brigada*, str. 95–220.

⁵⁷ Fujs, *Osvoboditev ali okupacija*, str. 305.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár:
MNL OL – Belügyminisztérium, K-149, 651. fond 2/
1942-1-7619.

PMMS – Pomurski muzej Murska Sobota:

PMMS – Zapuščina Miroslava Štubla.

PMMS – Madžarska uprava 1941–1944.

PMMS – Spomini in izjave udeležencev NOB v Prekmurju.

PMMS – Zapuščina Štefana Kuharja - Petra.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije:

SI AS 1487 – Centralni komite Komunistične partije
Slovenije (CK KPS).

SI AS 1548 – Zbirka letakov Centralnega komiteja Zveze
komunistov Slovenije.

SI AS 1724 – Okrožni odbor Osvobodilne fronte Ljutomer.

SI AS 1851 – Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in
partizanskih odredov Slovenije.

Periodični tisk

Partizáni in Muraszombati. *Muraszombat és Vidéke*, 38,
št. 43 (1944), 3.

Sreš, Štefan. Na Goričkem od vasi do vasi. *Obmurski tednik*,
6, št. 50 (1954), 2–3.

Literatura

Čačinovič, Rudi. *Časi preizkušnji: Prispevki k zgodovini
Prekmurja*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1998.

Červič, Stane. *Spomini na partizanska leta 1944 v Prekmurju*.
Lendava: Združenje borcev za vrednote NOB Lendava,
2009.

Ferenc, Tone. Nekaj dokumentov o NOB v Prekmurju leta
1941. *Borec*, 38, št. 8/9 (1967), 701–712.

Fujs, Metka. Osvoboditev ali okupacija, Madžari, Vendi ali
Slovenci. V: Janez Balažic (ur.), Branko Kerman (ur.).
Katalog stalne razstave. Murska Sobota: Pokrajinski muzej
Murska Sobota, 1997, 297–306.

Godeša, Bojan. *Slovensko nacionalno vprašanje*. Ljubljana:
Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.

Godina, Ferdo. *Prekmurje 1941–1945*. Murska Sobota:
Pomurska založba, 1980.

Griesser - Pečar, Tamara. *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–
1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna,
revolucija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Hribovšek, Mitja. *Prekmurska brigada*. Ljubljana: Partizanska
knjiga, 1975.

Majcen, Franček. *Tudi beseda je bila orožje*. Ljubljana: Zavod
Borec, 1968.

Majcen, Franček. *Prekmurska četa: prispevek k zgodovini NOB
v Prekmurju*. Ljubljana: ČZP Enotnost, 1994.

Novak, Drago. *Prlekija: 1941–1945*. Ljubljana, Ljutomer: Borec,
ZZB NOV Ljutomer, 1987.

Štesl, Jurij. Delovanje Slobodana Šumenjaka med drugo
svetovno vojno. *Zbornik soboškega muzeja*, 25, št. 1
(2019), 393–407.

Štesl, Jurij. Odporiško gibanje v Prekmurju leta 1941. *Zbornik
soboškega muzeja*, 28, št. 1 (2023), 35–50.

Ževart, Milan. *Lackov odred, 2. knjiga*. Maribor: Založba
Obzorja, 1988.

Gradivo, dostopno na svetovnem spletu

MNL OL, Belügyminisztérium, K-149, 651. fond 2/1944–
1-2013, Dostopno na: Arhiv Republike Slovenije,
[http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/
pageuploads/evidentiranja/e18/11._HU-MNL_
Soev_2017.pdf](http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/evidentiranja/e18/11._HU-MNL_Soev_2017.pdf) (pridobljeno 15. 9. 2019).

*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom
ratu naroda Jugoslavije*, tom VI, knjiga 15. Beograd:
Vojnoistorijski institut, 1969. Dostopno na: Biblioteka
Znaci, http://znaci.net/z/4_6_15.htm (pridobljeno
10. 9. 2019).

*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom
ratu naroda Jugoslavije*, tom VI, knjiga 16. Beograd:
Vojnoistorijski institut, 1969. Dostopno na: Biblioteka
Znaci, http://znaci.net/z/4_6_16.htm (pridobljeno
10. 9. 2019).

*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom
ratu naroda Jugoslavije*, tom VI, knjiga 17. Beograd:
Vojnoistorijski institut, 1970. Dostopno na: Biblioteka
Znaci, http://znaci.net/z/4_6_17.htm (pridobljeno
10. 9. 2019).

*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom
ratu naroda Jugoslavije*, tom XV, knjiga 1. Beograd,
Budimpešta: Vojnoistorijski institut, Vojnoizdavačka
organizacija »Zrinji«, 1986. Dostopno na: Biblioteka Znaci,
http://znaci.net/z/4_15_1.htm (pridobljeno 10. 9. 2019).

The operation of armed resistance groups in Prekmurje during the hungarian occupation of 1941-1945

ABSTRACT

During WWII, the situation in the Prekmurje region was vastly different from the situation elsewhere in Slovenia. This also holds true for the armed resistance against the occupying forces – compared to the other Slovenian regions, the armed resistance in Prekmurje was very poorly developed. It did exist, but on a much smaller scale. During the Hungarian occupation, there were four small armed groups operating in Prekmurje which could be described as military organisations.

During WWII, the first armed resistance organisation in Prekmurje was one led and organised by Štefan Kovač, the secretary of the Prekmurje District Committee of the Communist Party of Slovenia (CPS). This movement was part of a larger resistance movement organised in Slovenia by the CPS in 1941.

After war broke out between Germany and the Soviet Union on 22 June 1941, the resistance movement began their revolt against the Hungarian occupying forces, at first focusing only on propaganda. In late July 1941, the Prekmurje District Committee of the CPS received an order from the Northern Slovenia Regional Committee of the CPS to begin preparing for armed resistance against the occupying forces. This order was based on the belief that the Soviet Union's involvement in the war would lead to the Red Army defeating Germany in a matter of months. The Prekmurje District Committee was therefore to organise armed resistance against the Hungarian occupying forces to support the Red Army, which would then also liberate Prekmurje. The Prekmurje District Committee received these directives in mid-August 1941, and began carrying out sabotage operations such as cutting telephone and telegraph wires and burning sheaves of hay. In August and September 1941, they completed six sabotage operations of two kinds. They also planned some larger operations, but they were hindered by the Hungarian occupying authorities, who ended all sabotage operations with large-scale raids on 27 September 1941. In October 1941, Kovač's death and a trial before a special military court in Murska Sobota were followed by the hanging of two members of the resistance, Štefan Cvetko and Evgen Kardoš, in the courtyard of Murska Sobota Castle on 31 October 1941. These events left the Prekmurje resistance movement in shambles.

It took another three years, until October 1944, for the resistance movement against the Hungarian occupying forces to be revived. The revival was carried out by two independent groups. The first was the Jože Lacko Detachment Company, which was called the Džems Company after its leader, Ivan Majnik (»Džems«). They crossed the Mura River on 30 September, penetrating into Prekmurje. Their task was to organise the partisan units and political organisations in Prekmurje, but, after several engagements with Hungarian forces, it withdrew from Prekmurje on 7 October 1944.

The second partisan group, organised and led by Slobodan Šumenjak (»Miran«) and Jože Kramar (»Juš«), arrived in Prekmurje in the summer of 1944. Although neither of the leaders had an official military function in Prekmurje, they organised an armed partisan group of about ten members. In mid-October 1944, the group failed to take advantage of the uncertain conditions in Hungary to take over the rule in Prekmurje. Both Šumenjak and Kramar were killed in action, and the Prekmurje resistance movement once again almost completely died out.

New groups of resistance movement activists soon arrived from other parts of Slovenia. In January 1945, they established the Prekmurje Company, the first partisan unit in Prekmurje and the only partisan unit that operated during the Hungarian occupation. Throughout its existence, the Prekmurje Company remained a small military unit, consisting of just over 30 members at the peak of its activity. It did not carry out large-scale military operations, but had a mostly political significance. The company played an important role after the arrival of the Red Army in Prekmurje, helping it with the takeover of power.